

“İcâzet” Hakkındaki Bir Makalenin İcâzeti

*Abdullah AYDINLI, Prof. Dr.**

İcâzet geçmişte, özellikle rivayet asrının sonlarına doğru çok tartışılan ve zamanla yaygın bir şekilde kullanım alanına giren bir hadis öğretim/öğrenim yolu idi. Bilindiği gibi bir kimsenin rivayet hakkına sahip olduğu hadisi/ hadis kitabını rivayet etmesi için birine, okuma ve elden verme olmaksızın, sözlü veya yazılı olarak izin vermesi demek olan bu öğretim/öğrenim yoluyla ilgili meseleler hadis usulü kitaplarında ve müstakil eserlerde ele alınmış bulunmaktadır. Buralarda konunun ayrıntıları üzerinde dikkat çekici, girift açıklama ve değerlendirmeler vardır. Bu önemli konu hadisle başlayıp diğer ilim dallarına uzanan ve nihayetinde ‘diploma’ya varan bir macera da geçirmiştir. Dolayısıyla konunun hem hadisi hem bilim ve eğitim tarihini ilgilendiren yönleri vardır. Bu demektir ki konu muhtelif çalışmalara müsâittir. Arş. Gör. Muhittin Düzenli de “İslâm Rivayet Geleneğinde İcâzet” (*OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 17, Samsun 2004, s. 265–300) başlıklı makalesinde konuyu hadis rivayeti açısından ele almıştır. Makaleye konulan başlık, konuyu uzun asırlar boyu devam eden bir gelenek içinde ele almak gibi bir mâna da ifade etmektedir. Önemli bir konunun böyle kapsamlı bir şekilde ele alınacak olması, meraklıları için sevindirici bir husus olmalıdır. Makalede konu Giriş ve Sonuç kısımlarının haricinde “İcâzet Kelimesinin Semantik Tahlili”, “İcâzetin Şartları” ve “Hadis Usulünde İcâzet Türleri” isimli üç ana başlık ve bunların altında açılan alt başlıklarla işlenmeye çalışılmıştır.

İnsanın yaptığı araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını okuyucuyla paylaşmak istemesi takdire şayan bir husustur. Bu yönüyle yazarı tebrik etmek gerekir. Bununla beraber yazmanın konuşmaktan daha geniş ve daha kalıcı bir etki alanının olduğu da bilinen bir gerçekliktir. Bu da meselenin sorumluluk yönünü, müslüman bir yazar için ise ilmî mesuliyete ilâveten uhrevî sorumluluk yönünü de düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla takdire şayan

* SAÜ İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, aaydinli@sakarya.edu.tr

paylaşma isteği ile paylaşmanın olumlu veya olumsuz etkisini birlikte değerlendirmek gerekir.

Yazar, bir makale için zengin sayılabilecek bir kitâbiyata başvurmuş görünmektedir. Ancak bunlardaki malzemenin değerlendirilmesi meselesine gelince olumlu şeyler söylemek maalesef mümkün değildir.

Her şeyden önce makalede Özet kısmından başlamak üzere bir terim ve kavram problemi vardır. Yazar ele aldığı konunun ana terimi olan icâzetin ne olduğunu tayin edememiş gibidir. Örnek olarak; “icâzet: ... talebinin hocasına okumaksızın ondan aldığı hadisleri rivayet etmek için izin istemesi ve hocanın da bu izni vermesi... (s. 265, “Özet” kısmı!, 268, 294) ve “icâzet, şeyhin şifahi veya yazılı olarak yahut mektupla talebesine rivayetlerini vermesi ve söz konusu rivayetleri kendisinden nakledebileceğine dair açık bir beyanda bulunmasıyla meydana gelmektedir” (s. 268) şekillerinde verilen icâzet tanımları zikredilebilir. Bu tanımların birincisinde tanıma “ondan aldığı hadisler”, ikincisinde “rivayetlerini vermesi” kaydı eklenmiştir ki bunları ne kaynaklardaki bilgilerle ne de tarihi uygulamalarla telif etmek mümkün değildir. Bu tanımlar, görüldüğü üzere, müphemlikler taşımakla beraber, birincisi icâzetli münâveleyle, ikincisi ismâ/semâ, münâvele ve mükâtebeye uygun düşmektedir. Temel kavramın netleşmemiş olması konunun zihinde bir dereceye kadar belirgin hale gelememesine, dolayısıyla ortaya müphem ifadelerin çıkmasına ve kavramların âdeta birbirine girmesine yol açmıştır. İcâzetten bahsederken araya münâvelenin girmesi (s. 272); icâzet, kıraat, münâvele, arzu'l-münâvelenin (s. 294) birbirine karıştırılması bu sebepten olmalıdır. Makalede görülen; “akıl balığ olmamış genç çocuklar...”(s. 266), “hadislerin metinden okunması” (s. 273), “izin belgesi hem yazılı hem sözlü olabilmektedir” (s. 271), “mubah oluş ise hem akıl sahipleri hem de diğerleri için caizdir” (s. 290), “icâzet... sonradan rivayet formülleri arasına bir bidat olarak girdiği...”(s. 295), “ekseriyetle böyle icâzetin sahih olmayacağı üzerinde ittifak edilmiştir” (s. 286) ve “bazı icâzet türlerinin sadece eğitim amaçlı, diğer bir tabirle akademik diploma amacıyla kullanıldığı...” (s. 276) gibi garip ifadeler meselenin ıstılahları aşan bir boyuta sahip olduğunu düşündürmektedir.

Bunların yanında makalede bazı dayanaksız, yanlış ve çelişkili bilgiye de yer verilmiştir. Meselâ “Elimizdeki hadis malzemesinin büyük bir kısmının, bazı görüşlere göre de büyük çoğunluğunun bize bu yolla (yani icâzet yoluyla) ulaştığı iddiası”nın (s. 266) bazı kaynakları verilmeliydi.

Yine “Bu şekilde kullanılan icâzet ise... sened kısmına icâzeti alan şahsın girmesi gibi bir durum meydana gelmemektedir. Bu tür icâzetlerin rivayet formülasyonu açısından çok fazla bir önemi olmamakla beraber...” (s. 272) ve “bu tür icâzetin hadislerin rivayet hakkını devretmekten ziyade hadisleri bir başkasına öğretmeye yönelik olarak verilen izin manasında kullanıldığı söylenebilir” (s. 283) ifadeleri müphem ve hayalidir.

Temyiz çağına ulaşan çocuğun edâsından bahsedilmesi de (s. 290) doğru olmamalıdır. “kitabü'l-fulan: falanın kitabı” (s. 277) ifadesi de böyledir. Zaten verilen kaynaklarda “el-kitâbü'l-fülânî: falanca kitap” ifadesi yer alır. İlla “falanın kitabı” denilecekse “kitâbu fülân” ifadesi kullanılmalıdır.

Bu makalede, herhalde ilmî bir makalede hiç bulunmaması gereken bir şeyle yani asılsız veya yanlış atıflarla karşılaşmak ise gerçekten şaşırtıcıdır. Örnek olarak şu hususlar zikredilebilir:

“ashab-ı hadis nazarında...” denilerek verilen bilgi (s. 278) kaynakta “ashâb-ı hadîsin bir grubuna göre” şeklindedir.

Sehâvî'nin bir icâzet çeşidini semâdan daha üstün gördüğü şeklinde verilen bilgi (s. 277) kaynakta Sehâvî'nin görüşü olarak değil, Sehâvî'nin başkasından naklettiği zayıf bir görüş olarak yer almaktadır. Aynı kaynakta Sehâvî kendisinin semâi icâzetten üstün gördüğünü belirtmektedir¹.

“Yunus'un cevap vermemesi” (s. 290) ifadesi verilen kaynakta “Yunus'un bu isteğini kabul etmemesi” şeklindedir.

İcâzetin ayrıntılı bir tanımı olarak Fuat Sezgin'den nakledilen bir paragraf (s. 270) ise verilen kaynakta “münâvele” başlığı altında yer almaktadır ve tamamen bu konuyla ilgilidir.

Herhalde ilmî bir makalede, “elinde bir yem olduğu zannını uyandırarak köpekleri kandıranların bile hadis râvisi olamayacağı... kadar titiz, ahlaki kurallar koyan muhaddisler” (s. 289) gibi menkıbevi şeyler de bulunmamalıdır. Kaldı ki böyle bir menkıbe at yakalamayla ilgili olarak anlatılır.

İşaret edilen bu hususların bir kısmı şekli ve önemsiz görünse de, bunların zaman içinde yerleşmesi ve öze yönelik yanlışlara yol açması sakıncası vardır. Nitekim meselâ yazar da *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*'nden naklen olduğu anlaşılan “icâzetü'l-muayyen li'l-muayyen fi'l-muayyen” (s. 277, Arapça ibare) ifadesini kullanmıştır. Bu ifade yanlıştır. Çünkü “gayri muayyen”in icâzeti söz konusu olamayacağına göre bu terkipte “icâzet” kelimesi, “icâzetü'l-ma'dûm” terkinde olduğu gibi, mef'ûlüne muzâftır. Bu durumda “li'l-muayyen” demeye gerek yoktur. Kaynak olarak kullanılan kitaptaki bir hata böylece kabullenilmeye başlanmış olmaktadır. Bu durum malzemeyi eleştirel bir şekilde değerlendirmenin ne denli önemli olduğunu gösterir. Böyle bir bakış açısının ihmal edilmesi çelişkilere düşmeye de sebep olur. Söz gelimi bir tür icâzetin “İslam alimlerinin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiş” olduğunu söyledikten sonra “bu tür icâzetin... caizliği konusunda da herhangi

¹ Diğer bazı örnekler için bk. s. 276 (56. dipnotunda Hatîb ise dört değil beş icâzetten bahsetmekte 59. dipnotunda verilen kaynakta icâzetin dokuz çeşit olduğunu Kastallânî değil Irâkî söylemekte), s. 283 (109. dipnotunda Kâdî İyâz'ın bahsettiği icâzet şekli farklı), s. 284 (115. dipnotunda Kâdî İyâz'ın Hatîb'den naklettiği bilgi Kâdî İyâz'a da mal edilmiş), s. 286 (138. dipnotunda verilen kaynaklarda Mâlik ve Ebû Hanîfe'nin ashâbının ma'dûma vasiyeti değil vakfı câiz gördükleri belirtilir).

bir ihtilaf görülmemekte..”(s. 277) demek tutarsızlıktır. Zira “büyük çoğunluk” kabul etmişse “küçük azınlık” kabul etmemiş olup bir ihtilâf var demektir.

Burada “bilimsel ciddiyet açısından bakıldığında, mecnuna icazet meselesini entelektüel tecessüslerden ortaya çıkan bir konu olarak değerlendirmek mümkündür” (s. 294) gibi bir ifadenin isabetli olmadığını da kaydetmek gerekir. “Bilimsel ciddiyet”i, kendimiz kadar başkaları da, bu arada önceki âlimler de taşımış olabilir. Kaldı ki mecnûna icâzet meselesi, ma’dûma ve “genç çocuğa” icâzet meselesinden daha az ciddi bir mesele değildir. Nihayetinde mecnûn da aklı başına geldikten sonra rivayet edecektir.

Sonuç olarak, bir makale için zengin sayılabilecek eserlere başvuran yazar bununla ilmî araştırma ve incelemeye olan merakını göstermiştir. Ancak bu merakın ilmî sorumluluğun gereği olan titizlikle birleştirilmesi icap eder.

Son olarak şunu da kaydetmekte fayda vardır: “Hakemli dergi” uygulaması akademik ürünlerin kalitesini yükseltmekte çok önemli bir işlev görebilir. Burada hakemlere ve hakemlerin değerlendirmeleri doğrultusunda neşredilmesine kararı veren editör ve yayın kuruluna da büyük görevler düşmektedir. Hakemler yazıları titiz bir şekilde okuyup değerlendirmeli, editör ve yayın kurulu da bu değerlendirmeleri nazarıtibara almalıdır.